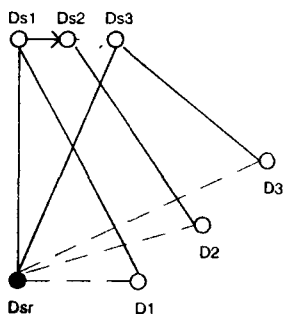

Pri zostavovaní otázok sme nepočítali s tým, že pri uvedení viac ako dvoch významov budeme mať problémy pri hodnotení odpovedí, ktoré boli často nejasné. Práve preto pri niektorých slovách neuvádzame spracovaný výskyt jednotlivých odpovedí.

Pri dvoch významoch slova *zámok* prevládali odpovede označujúce slová za homonymá, čo je v zhode s Krátkym slovníkom slovenského jazyka (1987). V druhom a treťom prípade sa od ostatných skupín výrazne odlišujú žiaci gymnázia. Pri slove *čepiec* predpokladáme ich schopnosť postihnúť iné noémy, čo môže súvisieť s poznatkami z biológie. Zaujímavé je ale to, že pri významoch slova *knih*a ich už nevyužili.

Z nevyhodnotených hesiel uvedieme slovo *kohútik*, pri ktorom už v súčasnosti u niektorých respondentov dochádza ku kríženiu polysémie a homonymie. Vyplýva to z toho, že pôvodný tvar vodovodného kohútika sa nahrádza novým, modernejším dizajnom, a tak najmä mladší žiaci nepostrehnú vzťahy medzi jednotlivými významami.

Sémantický trojuholník by sme mohli vyznačiť takto:

- Ds1 – samec sliepky
- Ds2 – vlasy dieťaťa vyčesané dohora
- Ds3 – uzáver vodovodu

V tomto, ale aj v mnohých iných prípadoch by sme mohli uvažovať o polysémii ako o predstupni homonymie.

Zo sondy vyplýva, že používatelia jazyka si nezriedka neuvedomujú významové vzťahy medzi slovami. Dôvody sú rôzne. Okrem subjektívnych aj objektívne, lebo spoločný znak zanikol, a preto je ťažké vzťah postrehnúť. Na tento fakt nadväzuje poznámka, že nielen na základnej, strednej, ale aj na vysokej škole sú žiaci často pri hodnotení polysémie a homonymie neistí, (ak si zoberieme na porovnanie Krátky slovník slovenského jazyka; 1987). Pri niektorých slovách, kde vzťahy úplne zanikli, sa ukazuje potrebné zvažovať ich zaradenie k polysémickým alebo homonymným slovám.

Jazyk a spoločnosť sa navzájom ovplyvňujú, dochádza k rôznym zmenám; pri uplatňovaní sociolingvistického hľadiska by sa mohlo medzi oblasti reagujúce na dynamiku života zaradiť aj hodnotenie polysémie a homonymie.

Literatúra

- APRESIAN, J. D. · Leksičeskaja semantika. Sinonimičeskije sredstva jazyka. Moskva, Nauka 1974. 367 s.
- BLANÁR, V.: Lexikálno-sémantická rekonštrukcia. Bratislava, Veda 1984. 208 s.
- DOLNÍK, J.: Lexikálna sémantika. Bratislava, Univerzita Komenského 1990. 303 s.
- Encyklopédia jazykovedy. Ed. J. Mistrík a kol. Bratislava, Obzor 1993. 513 s.
- HORECKÝ, J. – BUZASSYOVÁ, K. – BOSÁK, J. a kol.: Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny. Bratislava, Veda 1989. 429 s.
- Krátky slovník slovenského jazyka. Bratislava, Veda 1987. 592 s.

Okazionalizmy v hovorenej komunikácii

Liptáková Ľudmila

Pedagogická fakulta UPJŠ, Prešov

Vychádzajúc zo skutočnosti, že hovorené komunikáty sa považujú za hlavný zdroj dynamiky súčasnej slovenčiny (Bosák, 1995) a že osobitosti okazionalnej slovtvorby sa doteraz študovali najmä v písomne realizovanej komunikácii (umeleckej, esejistickej, publicistickej), rozhodli sme sa zamerať pozornosť na vznik a fungovanie okazionalizmu v ústnych prejavoch.

Získavanie materiálnej bázy výskumu malo svoje úskalia. Z podstaty okazionalizmov vyplýva, že sa v komunikácii objavujú „okazionalné“, a teda je ťažké naplánovať si ich záznam. Navyše bez písomnej fixácie nejstuje možnosť po čase sa k nim vrátiť. Úspešnosť v zbieraní materiálu sa dá dosiahnuť vyhľadávaním takých komunikačných situácií, kde predpokladáme výskyt okazionalizmov, a zabezpečením si ochotných „zberačov“. Najmä s pomocou študentov pedagogickej fakulty sa nám podarilo zachytiť 1 200 okazionalných lexikálnych jednotiek.

Vychádzame zo širšieho chápania okazionalizmov ako nových jednotiek reči, resp. doteraz slovtvorne nerealizovaných systémových možností jazyka, ktoré vznikajú v jedinečnom kontexte ako produkt individuálneho rečového aktu (Buzássyová, 1980, 1990; Martinčová, 1983). Pod okazionalizmy teda zahrňame tak príležitostné, ako aj potenciálne slová (Buzássyová, 1979).